

TÜRKÇENİN YEREL BİR VARYASYONU OLARAK KÜRTÇE TÜRKÇE İKİ DİLLİLERİN TÜRKÇESİ: BAZI TEMEL FONOLOJİK ÖZELLİKLERİN ANALİZİ

Mehmet YONAT

ÖZ

Türkiye’de büyük bir Kürtçe-Türkçe iki dilli topluluk vardır. İkinci dil edinimi sürecinde Kürtçe konuşurları ikinci dil (D2) olan Türkçe bilgilerindeki boşlukları doldurmak için birinci dilin (D1) olan Kürtçenin dil bilgisel, leksikal ve pragmatik özelliklerini kullanırlar. Kürtçe-Türkçe İki Dillilerin Türkçesi adı ile adlandırabileceğimiz Türkçenin yerel (indigenous) varyasyonu Kürtçenin etkisiyle ve aynı iki dilli toplumun ara dil süreçleriyle fosilleşmiş yeni bir varyasyondur. Bu çalışma, Kürtçe-Türkçe iki dilliler arasında konuşulan Kürtçenin (D1) Türkçeye (D2) fonolojik müdahalelerini ve Kürtçe Türkçe iki dillilerin ara dil süreçlerinin benzer olmasından kaynaklanan ortak dilsel kullanımlarını incelemektedir. Giriş bölümünde genel bir literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra Kürtçe Türkçe iki dillilerin tasnifi yapılmıştır. Temel bir yerel varyasyon tanımından sonra, makale ikinci dil edinimi (İDE) teorilerini tartışmaktadır. Ardından aktarım, ara dil, fosilleşme gibi yerel varyasyonlarının temel süreçleri ele alınmıştır. Ardından Kürtçe Türkçe iki dillilerin Türkçesinin bazı temel fonolojik özellikleri ele alınmıştır. Son olarak, bahsi geçen Türkçe varyasyonunun Türkçenin yerel bir varyasyonu olarak kabul edilip edilmeyeceği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kürtçe, Türkçe, Varyasyon, İki Dilli, Yerel Varyasyonlar.

Mehmet YONAT,

Dr. Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye’de
Yaşayan Diller Enstitüsü,
mehmetyonat49@gmail.com,
Orcid: 0000-0001-8576-7486

Article Type/Makale Türü:

Research Article/Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 08.03.2023

Accepted / Makale Kabul Tarihi: 24.03.2023

Published / Makale Yayın Tarihi: 31.03.2023

Doi: 10.35859/jms.2023.1262219

Değerlendirme ve İntihal/Reviewing and Plagiarism:

Bu makale iki taraflı kör hakem sistemine göre en az iki hakem tarafından değerlendirilmiştir. Makale intihal.net adlı intihal sitesinde taranmıştır. / This article has been reviewed by at least two anonym reviewers and scanned by intihal.net plagiarism website.

Citation/Atrf:

Yonat, M. (2023). Türkçenin Yerel Bir Varyasyonu Olarak Kürtçe Türkçe İki Dillilerin Türkçesi: Bazı Temel Fonolojik Özelliklerin Analiz, The Journal of Mesopotamian Studies, 8 (3), ss. 047-062,
DOI: 10.35859/jms.2023.1262219.

Tirkîya Duzimanîyên Kurdî-Tirkî wekî Varyasyoneke Niştecih ya Tirkî: Analîza Hin Taybetîyên Fonolojik

KURTE

Li Tirkîyeyê girseyeke mezin ya duzimanîyên kurdî-tirkî hene. Di pêvajoya bidestxistina zimanê duyem de axêverên kurdî ji bo valahîyên agahîyên zimanê duyem (ZD) (tirkî) tijî bikin, taybetîyên zimanî yên gramatik, leksîkî û pragmatîk yên zimanê yekem (ZY) (kurdî) bi kar tînin. Di vê xebatê de, tirkîya di nav duzimanîyên kurdî-tirkî de tê axaftin ji hêla mudaxaleyên fonolojik yên ji zimanê yekem (Kurdî) bo zimanê duyem (tirkî) tê nirxandin. Dîsa, ev xebat, bikaranînen hevpar yên tirkîya duzimanên kurdî-tirkî dinirxîne ku sebebê vê, pêvajoya hevpar ya bidestxisinta tirkî ye. Di destpêkê de lîteratur hatiye vekolîn. Piştî wê, tasnîfa duzimanîyên kurdî-tirkî hatiye kirin û terîfa varyasyonên niştecih hatiye dayîn. Paşê, teorîyên bi zimanê duyem ve eleqedar hatine nirxandin. Piştî van, termên wekî transfer, zimanê navber, fosîlîzasyon hatine nirxandin ku ev ji pêvajoyên bingehîn yên varyasyonên niştecih in. Dûre, hin taybetîyên fonolojik yên tirkîya duzimanîyên kurdî-tirkî hatine analîzkirin. Wekî dawî, bersiva vê pirsê hatiye nîqaşkirin ka gelo varyasyona tirkî ya behsa wê derbas dibe dikare wekî varyasyoneke niştecih ya tirkî bê hesabandin yan na.

Peyvên Sereke: Kurdî, Tirkî, Varyasyon, Duzimanî, Varyasyonên Niştecih.

The Indigenous Variation of Kurdish Turkish Bilingual's Turkish: An Analyses of Some Basic Phonological Features

ABSTRACT

There is a large Kurdish-Turkish bilingual community in Turkey. In the process of second language acquisition, Kurdish speakers use the grammatical, lexical and pragmatic features of the first language (L1) (Kurdish) to fill the gaps in their knowledge of Turkish, which is the second language (L2). This study examines the phonological features of the Kurdish Turkish Indigenous variety by analyzing interferences of Kurdish (L1) phonology on Turkish (L2) and by considering the same interlanguage process of Kurdish Turkish bilinguals. In the introduction, a general literature review is done. Then the classification of Kurdish-Turkish bilinguals has been made. After a definition of indigenization, the paper discusses the second language acquisition (SLA) theories. Then, basic processes of indigenization like transfer, interlanguage, and fossilization are discussed. After, some basic phonological features of Kurdish-Turkish Bilingual Turkish have been discussed. The conclusion evaluates the evidence to determine if the local Turkish accent should be considered an indigenous variety of Turkish.

Key words: Kurdish, Turkish, Variation, Bilingual, Indigenous Varieties.

Extended Abstract

In Turkey, there are many linguistic variations of Turkish. While some of these variations have arisen in the natural process of development of Turkish, the others are variations spoken by speakers of other languages who have communicated with Turkish. The second group has been described in the literature as indigenous variations. The Turkish used by Kurdish Turkish bilinguals may be standard Turkish or a local variety of Turkish, and sometimes it may be an indigenous variation of Turkish, which we refer to as the indigenous Turkish of Kurdish Turkish bilinguals (KTBIT). In this article, KTBIT is evaluated in terms of the literature of native variants. Some phonological features of KTBIT are analysed. The methodology of the study can be presented in two steps: first, the selection of KTBIT speakers and second, the linguistic analysis of the phonological features of KTBIT. In the selection of speakers, first, the speakers are selected from the group that Polat and Schallert (2013) refers to consecutive bilinguals and Varol (2014) classifies them as balanced bilinguals. KTBIT features are most common in this Turkish-speaking group who later learned Turkish. Therefore, speakers are selected from these groups. KTB (Kurdish-Turkish bilinguals) who learned Kurdish after Turkish but KTBIT is spoken in the society where they live may also speak the KTBIT variety. In this context, our study, which uses a qualitative method, will give examples from the audio recordings and videos that fell on street interviews, TV channels or social media. In a second step, we will analyze some phonological features of the most stereotypical Kurdish transfers in KTBIT. This step will be an analysis from a linguistic perspective. These examples will be used to explain the topic as an example of indigenous variation in KTBIT. Otherwise, a comprehensive analysis that examines all features is beyond the scope of this study. Finally, it will be discussed whether the KTIT variation is a local Turkish variation with the latest available data.

The widespread use of the sedentary language by the locals, not by the original speakers, causes the stereotypes of changes and the emergence of new forms and dialects. Localization is not just a contact-related language change. Rather, it is a phenomenon that has emerged as a result of many socio-historical processes. However, it is a phenomenon that emerged as a result of many socio-historical processes. The first process is the psycholinguistic process of the phenomenon occurring at the personal level. This process generally emerges as a result of second language acquisition and use. The second process is a sociolinguistic process that occurs at the group level. At the end of the second process, new linguistic forms become fixed and result in the emergence of new forms (Siegel, 2013: 518-519). Matras states that language change is a product of new uses (innovations) in language and this product emerges as a result of individuals' discursive interactions (Matras, 2009: 310). Again, Matras adds that the new forms spread in the speech communities in appropriate conditions and spread to the whole community in general (Matras, 2009: 310). In other words, it is stated that language change cannot occur without social acceptance, and a social change cannot occur without individual different uses. It can be said that individual and social change complement each other.

KTBIT, which is spoken by Kurdish Turkish bilinguals and can be evaluated within the classification of indigenous variations in the literature, has grammatical features different from standard and native Turkish variations. While some of these features were formed by the transfers from the first language (Kurdish) to the second language (Turkish), some of them occurred during the second language

acquisition, due to various cognitive and social reasons in the intermediate language process. Since this bilingual society has learned Turkish collectively in the last fifty years, they have gone through the same intermediate language processes and at some point, without fully acquiring the language, they have fossilized in some features and formed a non-native local variation. In our opinion, the local variation in question is not an ethnolect. Because ethnolects can be described as linguistic features identifying the host society after migration. In this classification, very good Kurdish speakers who have migrated to metropolitan cities and who use some mother tongue (Kurdish) features to show their identity can be included. However, more detailed studies on this subject may be the next step. Despite the ethnolectal features, in the KTBIT variation, the second language is located where the first language is spoken, and education in this field is taught by the media and other ideological and non-ideological apparatuses of the state. Again, the new language was learned collectively in a short time. Another feature is that this local variation is used in daily life as a communication tool of the bilingual society. How the KTBIT variation will evolve in the future, whether it will disappear or whether it will continue as a variation will depend on the socio-political situation of this bilingual society.

Giriş

Türkçenin Türkiye’de konuşulan birçok varyasyonu¹ vardır. Bu varyasyonların kimisi Türkçenin doğal gelişim sürecinde meydana gelmişken kimisi Türkçe ile iletişime geçmiş diğer dillerin konuşucuları tarafından konuşulan ve literatürde yerel (indigenous) varyasyonlar olarak yer edinmiş varyasyonlardır. Birinci türdeki varyasyonlara Ege, Orta Anadolu, Doğu Anadolu ya da Azeri ve Akdeniz varyasyonları örnek verilebilir. Bununla birlikte ikinci gruba giren varyasyonlar farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir. İkinci gruptaki varyasyonlar yerel (indigenous) varyasyonlar olarak nitelendirilen ve bir dilin farklı bir bölgede yerleşmesi sürecinde yerli halk tarafından öğrenilip kullanılması sonucu ortaya çıkan varyasyonlardır (Siegel, 2013: 517). Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde Kürtçe anadil konuşucuları tarafından konuşulan Türkçenin varyasyonu bu tür bir sınıflandırma içerisinde değerlendirilmelidir. Her ne kadar Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde şehir merkezlerinde konuşulan Türkçe Azeri varyasyonuna yakın yerli birer Türkçe varyasyon olsalar da (Varol, 2014: 57, 63, 70)² burada bahsi geçen varyasyon özellikle son elli yılda

1 Ağız ve şive gibi bir farklılıktan öte modern dialektolojide varyasyon tabiri daha yaygın olarak kullanılmakta ve konumuz itibarıyla daha açıklayıcı olacağından bu tabir çalışmada kullanılacaktır. Varyasyon kimi zaman şive kimi zaman da ağız yerine kullanılacaktır.

2 Leyla Karahan Anadolu varyasyonlarını “Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması” adlı eserinde anadolu varyasyonlarını belirleyici özelliklerine göre Doğu Grubu Ağız, Kuzey Doğu Grubu Ağızları ve Batı Grubu ağızları şeklinde üç başlık altında incelemiştir (Korkmaz, 160; Karahan, 1996). Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde konuşulan yerli varyasyonlar üzerine yapılan çalışmalar bu bölgelerdeki varyasyonların ağırlıklı olarak Azeri varyasyonu etkisi altında kaldığını göstermektedir (Varol, 2014; 57; 63; 70). Yine bağlamında literatüre bakıldığında karşımıza öz Türkçenin Anadolu’nun Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde konuşulan varyasyonları üzerine yapılan çalışmalar çıkmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı şu şekildedir; Karahan, Leyla. 1996. Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması. Yazar: Leyla KARAHAN. Türk Dil Kurumu. 1996; Korkmaz, Zeynep. 1999. Türk Dilinin Eski Kültür Mirasının Anadolu Ağızlarındaki Devamı. Yazar: Zeynep KORKMAZ. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 47 (1999), 158-167. 1999.; “Güneydoğu Anadolu Ağızlarının Karşılaştırmalı Şekil Bilgisi”; Yazar: Zeynep KURT; Danışman: Doç. Dr. Burhan BARAN; Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı.; “Güneydoğu Anadolu Ağızlarının Karşılaştırmalı Ses Bilgisi”; Yazar: Rıdvan MALKAVER; Danışman: Doç. Dr. Burhan BARAN; Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.; Siverek Merkez Ağız (Dil İncelemesi, Metinler, Sözlük). Yazarlar: Prof. Dr. Sadettin ÖZÇELİK

Kürtçe konuşucuların toplu bir şekilde iki dilli olmaları sonucunda ortaya çıkan, Kürtçenin fonolojik, morfo-sentaktik, leksikal ve semantik etkisi altında oluşmuş ve iletişim dili olarak Türkçenin anadil konuşucuları arasında değil de bahsi geçen Kürtçe-Türkçe iki dilli toplum tarafından kullanılan varyasyondur. Bu çalışmada bahsi geçen ve Kürtçe-Türkçe iki dilli konuşucular tarafından konuşulan varyasyon ele alınacaktır. Bu varyasyon Türkçenin bir yerel varyasyonu olarak Kürtçe-Türkçe iki dilli Türkçesi (KTİT) olarak isimlendirilmesi uygun olacaktır.

Kürtçe-Türkçe iki dilliler tarafından kullanılan Türkçe kimi zaman standart Türkçe, kimi zaman yerel Türkçe ağızları iken kimi zaman da KTİT diye adlandırdığımız Türkçenin yerel varyasyonu olabilmektedir. Kürtçe Türkçe iki dillilik üzerine yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak literatürde Türkçenin Kürtçe üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Bu konu ile ilgili literatüre baktığımızda, Haig'ın "Turkish Influence on Kurmanji: Evidence from the Tunceli Dialect" (Türkçenin Kurmanci üzerindeki Etkisi: Tunceli Ağzından Deliller), "East Anatolia; language contact in a transition zone" (Anadolu'nun Doğusu: Bir Geçiş Bölgesinde Dil Kontağı), "Post-Predicate Goals in Northern Kurdish and Neighbouring Languages" (Kuzey Kürtçe ve Komşu Dillerde Yüklem Sonrası (devrik) Amaçlar); Yonat'ın "Analizeke Sosyolinguistik li ser Morfolojîya Navdêri ya Devokên Kurmancî -Başûrê Rojhilat, Başûrê Rojave û Bakur-" (Kurmanci Ağızlarının İsimsel Morfolojisi Üzerine Sosyolinguistik bir İnceleme -Güney Doğu, Güney Batı ve Kuzey Ağızları-); Öpengin'in "Sociolinguistic situation of Kurdish in Turkey: Sociopolitical factors and language use patterns." (Türkiye'de Kürtçenin Sosyolinguistik Durumu: Sosyo-politik Faktörler ve Dil Kullanım Şablonları), "Rewşa Kurdî ya Sosyolinguistik li Tirkiyeyê" (Türkiye'de Kürtçenin Sosyolinguistik Durumu); Bulut'un "Turkish elements in spoken Kurmanji" (Konuşma Kurmancisinde Türkçe Elementler); Orhan'ın "Kürtçe-Türkçe Dil Etkileşimi: İki Dilli Konuşuculara Ait Verilerdeki Dilbilimsel Görünümler", Subaşı'nın "Tesîra Zimanê Tirkî Li Ser Devoka Serhedê: Wekî Nimûne Milazgirta Mûşê" (Türkçenin Serhat Ağzı Üzerindeki Etkisi: Örnek Olarak Muş Malazgirt) adlı eserleri karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte KTİT'in bir indigenious varyasyon olarak ele alındığı bir çalışmayla karşılaşamadık. Fakat Kürtçe konuşucuların Türkçe edinimi ile ilgili literatürde Polat ve Schallert'in (2013) "Kurdish Adolescents Acquiring Turkish: Their Self-Determined Motivation and Identification With L1 and L2 Communities as Predictors of L2 Accent Attainment" çalışması bu konuyla ilgili nadir çalışmalardandır. Yani Türkçe ve Kürtçenin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan dilsel dönüşümlerin sadece Kürtçede meydana gelmiş olan kısmı çoğunlukla araştırma konusu olmuş, aksine Kürtçe'nin Kürtçe Türkçe iki dilliler tarafından konuşulan Türkçe üzerindeki etkisi şimdye kadar bir çalışma konusu olmamıştır.

Türki diller birçok dil ile etkileşime geçmiştir. Tarihsel açıdan Türki-İrani etkileşimde görüldüğü gibi yüzyıllarca süren sıkı bir kontak söz konusu iken son zamanlarda Batı Avrupa'ya doğru meydana gelen göçler sonucunda da Türki diller diğer diller ile kontağa geçmiştir. Bazı etkileşim durumlarında Türki diller baskın kodken bazı durumlarda etkilenen kod konumundadır (Rendzsch, 2009: 148). Rendzsch (2009) Türki dillerin baskın kod olarak var olduğu yerlerde konuşulan Türkçeyi Türki olmayan etkileşim varyasyonları olarak adlandırmıştır. Bunun için Rendzsch (2009) Trabzon'daki

ve Prof. Dr. Erdoğan BOZ. Gazi Kitabevi, Ankara: 2009.; Diyarbakır Ağzı – İnceleme, Metin, Sözlük -, Yazar: Yrd. Doç. Dr. Münir ERTEN, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: 2011.; Bismil Türkmen Ağzı, Yazar: İsmail SÖKMEN, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: 2016.

Yunanca-Türkçe kontağı sonucu oluşmuş Türkçe; Doğu Anadolu'daki Kürtçe-Türkçe kontağı sonucu oluşmuş Türkçe; Sibirya'da Yakutça-Kuzey Tungusca kontağı sonucu oluşmuş Türkçeyi Türkçenin Türki olmayan etkileşim varyasyonları arasında saymıştır (Rendzsch, 2009: 148).

KTİT meydana gelmeden önce de Anadolu'nun doğusu bir dil etkileşim bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'nun doğusuna kuzey-güney yönünde dağılan Kürtler bahsi geçen KTİT yerel varyasyonu ortaya çıkmadan önce de Türkçenin yerli varyasyonlarıyla etkileşim içerisine girmiştir. Bu etkileşimin kuzeyde farklı güneyde farklı olduğu noktasında literatürde araştırmalar vardır. Nitekim Haig'ın (2015) konu ile ilgili son tahlilleri şu şekilde özetlenebilir: Anadolu'nun doğusu birkaç temel dil ailesine ait dillerin iletişimde olduğu bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Güneyde Semitik diller, doğuda İrani diller, kuzeyde Kafkas ve Avrupa dilleri ve merkez ve batıda da Türki dillerin var olduğu bir alan olarak Anadolu'nun doğusu birçok farklı dilin üst üste konumlandığı bir alandır. Bu alanda meydana gelen dil etkileşimi kaynaklı ortak yapıların varlığı ve bu yapıların özelliklerinden kaynaklı Anadolu'nun doğusunun bir dilsel alan olup olmadığı literatürde tartışılmıştır (Haig, 2001; 2015; Matras, 2009; 2010). Bu bölgede konuşulan on iki dilin etkileşim kaynaklı fonolojik, morfo-sentaktik ve sentaktik özelliklerini karşılaştıran Haig (2001; 2015), bu bölgenin ne bir dil yayılım alanı (spread zone) ne de bir kalıntı dil alanı (residual zone) olduğunu, aksine bu bölgenin bir geçiş alanı (transition zone) olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Anadolu'nun doğusunun hepsini kapsayacak ortak dilsel özellikleri bulmanın çok zor olması, Haig'ın bu kaniya varmasına sebep olmuştur. Bölgeyi dilsel alanlar olarak daha alt sınıflara ayıran Haig, bu dilsel alanları şu şekilde tasnif etmiştir:

Mezopotamya bölgesi: Bu alanda Kürtçenin bölgede konuşulan yerel Arapça ve Kuzey Batı Yeni Aramice gibi Semitik diller üzerinde etkileşim kaynaklı etkisinin olduğu; yine Semitik dillerin özellikle fonolojik olarak Kürtçenin yapısını etkilediği görülmektedir;

Hazar/Kafkas bölgesi: Bu gölgede Türkçenin etkileşim kaynaklı diğer diller üzerinde özellikle Lazca, Ermenice ve Kürtçe üzerinde etkisi yoğun bir şekilde görülmektedir. Bu iki bölge arasında kalan bölgeler ise bu iki bölgenin özelliklerini farklı derecelerde göstermektedir.

Bahsedilen sınıflandırmanın çalışmamızda konu aldığımız KTİT'nin etkileşim kaynaklı özelliklerinin bir noktaya kadar farklı olabileceğini gösterir niteliktedir. Nitekim Türkçe Kürtçe iki dillilerin konuştuğu Türkçenin bu bölgede konuşulan yerel Türkçelerden de bir noktaya kadar etkilenebileceğini gösterir niteliktedir. Çünkü Kürtçe konuşurlar toplu iki dilliliğe geçişten önce özellikle şehir merkezlerinde Türkçenin yerli varyasyonları ile karşılaşmışlardır. Fakat çalışmamızda toplu iki dilliliğe geçişten önceki Kürtçe konuşurlarının Türkçenin doğu varyasyonlarından öğrendiği Türkçe üzerinde durulmayacaktır.

1. Kürtçe Türkçe İki Dillilerin Sınıflandırılması

Kürtçe-Türkçe iki dilli konuşurların sadece coğrafik olarak değil her yönüyle bir sınıflandırmaya tabi tutulması hayati önem taşımaktadır. Nitekim çok geniş bir alanda konuşulan Kürtçenin farklı varyasyonları olmakla birlikte, Türkçe-Kürtçe iki dillilerin iki dillilik seviyelerinde de farklılıklar olabilmektedir. Farklı seviyelerdeki Kürtçe-Türkçe iki dillileri Polat ve Schallert (2013: 750) üç

seviyede sınıflandırmıştır; (1) çok az Kürtçe bilen ya da hiç bilmeyen ve kendilerini etnik açıdan Kürt olarak tanımlayan grup; (2) çoğunlukla kadın ve yaşlılardan oluşan, çoğunlukla kırsal bölgelerde yaşamakla birlikte Türkçe eğitim sistemine dahil olmayan Kürtçe tek dilliler; (3) Kürtçe-Türkçe iki dilliler. Üçüncü gruptaki iki dilliler Polat ve Schallert (2013: 750) tarafından bir ayrıma daha tabi tutulmaktadır. Bu ayrıma göre bu iki dilliler iki kısma ayrılmaktadır: (1) okul çağından önce her iki dile maruz kalan anadil iki dillileri (native bilinguals) ve (2) okul çağına kadar Kürtçe tek dilli olup okul çağında Türkçeyi farklı derecelerde öğrenen ardışık iki dilliler (consecutive bilinguals). Polat ve Schallert her ne kadar kesin istatistiklerle olmasa da Türkiye'deki çoğu Kürtçe konuşucusunun iki dilli olduğu ve bu iki dillilerin de ezici çoğunluğunun ardışık iki dillilerden oluştuğunu tahmin etmenin çok kolay olduğunu iddia etmişlerdir.

Kürtçe-Türkçe iki dilli konuşucuların bir diğer sınıflandırması Varol

(2014) tarafından yapılmıştır. Van bölgesinde Türkçenin Kürtçe üzerindeki etkisini konu alan doktora çalışmasında Varol (2014: 123) Kürtçe-Türkçe iki dillileri dört sınıf altında toplamıştır:

- 1- Baskın iki dillilik (Dominant bilingualism): Bu gruptaki konuşurlar kırsal bölgelerde Kürtçeyi, şehir merkezlerinde de Türkçeyi baskın dil olarak kullanmaktadırlar.
- 2- Dengeli iki dillilik (Balanced (Equilingual) Bilingualism): Eşit düzeyde iki dilliliğin var olduğu bu grubun içinde kırsal bölgelerde Türkçe eğitim almış olanlar ile şehir merkezlerinde yoğun Kürtçe iletişim kuran ailelerde çoğunlukla görülen bir iki dilliliktir.
- 3- Algılayıcı/Pasif iki dillilik (Receptive Bilingualism): Kürtçeyi, sadece anlayan gruptur. Şehir merkezlerinde aile büyüklerinin aralarında Kürtçe konuşması sonucunda bir dereceye kadar Kürtçe öğrenen fakat Kürtçeyi iyi derecede anlayıp konuşamayan iki dillilerdir.
- 4- Gerileyici iki dillilik (Regressive Bilingualism): İki dilden birinin girdilerinin azlığından ortaya çıkan iki dillilik olan gerileyici iki dillilik büyükşehirlere göç etmiş yine kırsal bölgelerden şehir merkezlerine yerleşen ailelerin çocuklarında görülen, yine farklı sosyolengüistik ve psikolengüistik sebeplerden dolayı yeterince Kürtçeye maruz kalmayan Kürtçe-Türkçe iki dilli gruptur.

Literatürde bahsi geçen iki yazar dışında, Açar (2019) da Kürtçe-Türkçe iki dillilik üzerine bir sınıflandırma yapmaktadır. Ona göre, Kürtçe-Türkçe iki dilliler üç sınıf altında değerlendirilebilir: (1) Kürtçe bilip Türkçeyi düşük düzeyde bilen iki dilliler, (2) Kürtçe ve Türkçeyi eşit düzeyde ya da birbirine yakın düzeyde bilen iki dilliler, (3) Türkçeyi iyi düzeyde, Kürtçeyi düşük düzeyde bilen iki dilliler (Açar, 2019: 29-30).

Polat ve Schallert (2013), Varol (2014) ve Açar'ın (2019) yaptığı sınıflandırmalar genel olarak Kürtçe-Türkçe iki dillilerin bir şemasını çıkarmaktadır. Çalışmamızın konusu olan iki dilliler Polat ve Schallert'in (2013) ardışık iki dilliler diye nitelendirdiği, Varol'un dengeli iki dilliler ve Açar'ın (2019) ikinci grubu olan eşit düzeydeki iki dilliler sınıfında değerlendirdiği iki dillilerin konuştuğu Türkçeyi genel olarak kapsamaktadır. Tabi ki kesin çizgilerle bir sınıflandırma yapmak yanlış olacaktır. Polsky'nin (1989: 181; Polat ve Schallert, 2013: 749) de söylemiş olduğu üzere dil insan

kimliğinin merkezi bir özelliğidir. Biri konuştuğunda hemen kişinin cinsiyeti, eğitim seviyesi, yaşı, işi ve doğduğu yer hakkında tahminlerde bulunuruz. Bu söylem bize dil kullanımında sadece tarihsel süreç ve sosyal şartların değil aynı zamanda cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi unsurların da etkili olduğunu göstermektedir. Fakat çalışmamızda KTİT yerel varyasyonunu değerlendirirken bahsedilen ayrımlar göz önünde tutulmayacak ve KTİT'nin genel özellikleri üzerinde durulacaktır.

Çalışmamızın metodolojisi iki adımda gösterilebilir: ilk olarak KTİT konuşucuların seçimi, ikinci adımda ise bu çalışmanın örüntüsüdür. Konuşucuların seçiminde ilk olarak Polat ve Schallert'in (2013) ardışık iki dilli olarak adlandırdığı, Varol'un (2014) ise dengeli iki dilli diye sınıflandırdığı gruptan konuşucular seçilecektir. Burada dikkat edilmesi gereken şey, aralarında Türkçe konuşan bu sonradan Türkçeyi öğrenen grupta en çok KTİT özellikleri görülmektedir. Bundan dolayı konuşurlar bahsedilen bu gruplardan seçilecektir. Kürtçeyi Türkçeden sonra öğrenmiş, fakat içinde yaşadığı toplumda KTİT'nin konuşulduğu KTİ'ler (Türkçe-Kürtçe İki dilliler) de KTİT varyasyonunu konuşabilirler. Yine bir KTİT varyasyonu konuşucusu olarak çalışmanın yazarının tecrübeleri de hem konuşucuların seçiminde hem de verilecek örneklerde belirleyici olacaktır. Bu bağlamda nitel bir metodun kullanılacağı çalışmamızda sokak röportajlarına, TV kanallarına veya sosyal medyaya düşmüş olan ses kaydı ve videolardan örnekler verilecek ve ağırlıklı olarak bu kaynaklardan ve çalışmanın yazarının kendi kullanımından KTİT için bilgi elde edilecektir. Yöntemin ikinci adımı ise çalışmanın yapısı ile ilgilidir. Bu çalışmada giriş bölümünden sonra yerel varyasyonların kısa bir çerçevesi verildikten sonra konu ile ilgili teorik açıklamalar yer alacaktır. Daha sonra yerel varyasyonların daha iyi anlaşılması için yardımcı olacak dil etkileşimi sebepli fenomenler bir noktaya kadar açıklanacaktır. Transfer, ara dil (interlanguage), basitleştirme ve fosilizasyon terimleri bu bölümde bulunacaktır. Daha sonra ise KTİT'de var olan Kürtçe transferlerin en kalıplaşmış olanların bazı fonolojik özellikleri dilbilimsel bir bakış açısıyla analiz edilecektir. Bu örnekler KTİT indigenious varyasyona birer örnek olarak konuyu açıklamak için verilecektir. Yoksa tüm özelliklerinin incelendiği kapsamlı bir analiz bu çalışmanın sınırları dışındadır. En son eldeki verilerle KTİT varyasyonunun yerel bir Türkçe varyasyonu olup olmadığı tartışılacaktır.

2. Yerelleşme (Indigenisation)

Yerel varyasyonlar dilbilimi disiplininin ikinci dil edinimi, çok dillilik ve dil etkileşimi alt dallarıyla ilişkilidir. Yine tarihsel dilbilimi, sosyoloji ve psikoloji de yerel varyasyonların daha iyi anlaşılması için yardımcı olan birebir yakın disiplindir. Dilsel yerelleşme bir dil yeni bir yerde yerleştiğinde ve yerel halk tarafından öğrenilip kullanıldığında ortaya çıkar. Yeni yere yerleşen dilin o çevrede kullanılması bu dilde değişiklikler meydana getirir. Bununla birlikte, diğer tür dilsel değişimlerden farklı olarak, bu değişimler yerel dil ve kültürlerden etkilenir. Yeni yere yerleşen dilin yaygın bir şekilde kitlesel öğrenimi bu yeni dilsel kullanımları doğurur. Yerleşen dilin orijinal konuşucuları tarafından değil de yerli halk tarafından yaygın kullanımı meydana gelen değişimlerin kalıplaşmasına ve yeni form ve diyalektlerin ortaya çıkmasına sebep olur. Dilsel yerelleşme genel olarak kolonilerde ortaya çıkmıştır (Siegel, 2013: 517; Mesthrie, R. ve Bhatt, R. M., 2008). Fakat dil etkileşiminin toplumsal düzeyde olduğu, toplu ikinci dil öğreniminin gerçekleşip yeni dilde iletişimin sürdüğü yerlerde ve yeni dilin lingua franca olarak kullanıldığı dilsel çevrelerde yerelleşmenin varlığından bahsedilebilir.

Yerelleşme sadece dil etkileşimi kaynaklı bir dil değişimi değildir. Bundan öte birçok sosyotarihsel süreç sonucunda ortaya çıkan bir fenomendir. İlk süreç fenomenin kişisel düzeyde meydana gelen psikolengüistik sürecidir. Bu süreç genel itibariyle ikinci dil edinimi ve kullanımı sonucu ortaya çıkar. İkinci süreç grup seviyesinde meydana gelen bir sosyolengüistik süreçtir. İkinci sürecin sonunda dilsel yeni kullanımlar sabitleşir ve yeni formların doğması ile sonuçlanır (Siegel, 2013: 518-519). Matras dil değişiminin dildeki yeni kullanımların (innovations) bir ürünü olduğunu ve bu ürünün bireylerin söylemsel etkileşimleri sonucunda ortaya çıktığını söyler (Matras, 2009: 310). Yine Matras yeni kullanımlar konuşma toplulukları içerisinde uygun şartlarda yayılıp genel olarak tüm topluluğa yayıldığını söyler (Matras, 2009: 310). Yani, toplumsal bir kabul olmadan dil değişiminin meydana gelemeyeceği yine bireysel farklı kullanımlar olmadan da toplumsal anlamda bir değişimin ortaya çıkamayacağını belirtmiştir. Bireysel ve toplumsal değişimin birbirini tamamladığı söylenebilir.

3. Teorik Arka Plan

Teorik olarak yerel varyasyonları en sağlıklı açıklayan disiplin ikinci dil edinimi ile ilgili olan teorilerdir. Çünkü ikinci dil teorileri hem bireysel hem de toplumsal anlamda dil etkileşimini ele alan teoriler içerir. İkinci dil edinimi teorileri birinci dil edinimi teorilerden yola çıkarak geliştirilmiştir. İkinci dil edinimi teorileri, ikinci dil nasıl edinilir, ikinci dil ediniminin adımlarını nelerdir gibi fenomenleri açıklamaya çalışır. Bununla birlikte ikinci dil edinimi süreci birinci dil edinimi süreciyle aynı yolu takip edip etmediği de ikinci dil edinimi teorilerinin açıklamaya çalıştığı fenomenler arasındadır.

Tüme varım ya da tümden gelim metotlarıyla bir dizi ikinci dil teorisi geliştirilmiştir. İlk olarak Stephan Krashen'in 1970'lerde geliştirdiği Monitor Modelden başlayacak olursak, bu model beş temel hipotez üzerine oturtulmuştur; edinime karşı öğrenme hipotezi, Monitör hipotezi, doğal dizilim hipotezi, girdi hipotezi ve son olarak aktif filtre hipotezi (Gitsaki, 1998: 90-91; Krashen, 1981; 1982; 1985). Krashen'in Monitör teorisi makro bir teori olarak ikinci dil edinimin üzerinde etkili olan yaş, kişisel farklılıklar, sınıf ortamı, dil ediniminin doğuştan gelen mekanizmaları, çevresel farklılıklar, vb. unsurları da göz önüne almıştır.

İkinci bir teori de ara dil (interlanguage) teorisidir. Bu teori ilk olarak Selinker (1969) tarafından kullanılmış ve ikinci dili öğrenenlerin hedef dilini öğrenme sürecinde içinden geçtikleri aşamaları ele almıştır. Bu teoriye göre ikinci dil edinimi aşamasında dili öğrenenler sistematik kurallara sahip geçici gramerler oluşturur. Bu kurallar beş bilişsel sürecin eseri olarak görülür: aşırı genelleme, eğitimsel transferler, ikinci dil öğrenimi stratejileri, ikinci dil iletişim stratejileri ve dil transferi (Gitsaki, 1998: 91-92). Ara dil teorisi birinci dilin hedef dil üzerinde etkisini dikkate alan bir teoridir. Zobl (1980) birinci dilin ikinci dil üzerindeki etkisini araştırmış ve ikinci dil edinimi sürecinde birinci dilden transferlerin aktivasyonunun bu sürecin bir parçası olduğunu dile getirmiştir.

İkinci dil öğreniminde bir diğer teorik yaklaşım da Chomsky'nin birinci dil edinimi için geliştirdiği evrensel dilbilgisi (universal grammar) teorisinden yola çıkarak oluşturulmuş teorilerdir. Her ne kadar Chomsky ikinci dil için özel bir teorik çerçeve çizmese de birinci dil ve ikinci dil ediniminin süreçlerinin yakınlığı evrensel dilbilgisi teorisinin ikinci dil edinimine de uygulanabileceği kanısını

oluşturmuştur. Evrensel dilbilgisi teorisi bir önceki paragrafta anlatılan ara dil teorisini destekler nitelikte argümanlar içerir. Hedef dil edinimi sırasında ara dönemde oluşmuş olan dilin yapısı evrensel dilbilgisinde var olan engeller (constrains) ile karşılaşır (Gitaski, 1998: 93; Hilles, 1986: 45). Evrensel dilbilgisinin dilsel transfer, fosilizasyon ve ikinci dil öğrenimi pedagojisi için kullanımı önerilmiştir. Çünkü yetişkinlerin bir noktaya kadar evrensel dilbilgisi bilgisine sahip olması, onların yabancı bir dil öğreniminde bu bilgilerini kullanmalarının yararlı olabileceğini gösterir niteliktedir (Gitaski, 1998: 93). Bu da sonradan öğrenilip konuşulan dilin anadil konuşucuları tarafından konuşulan dilden farklı özellikler kazanmasına sebep olacaktır.

Dil edinimi teorilerinden bilişsel bakışa dayalı olarak geliştirilen teoriler genel itibarıyla dil ediniminin sıralı otomatizasyonu ve eski bilgilerin yeni bilgiler ile bağlantı kurulması üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte konumuzla en alakalı olan acculturation/pidginization teorisi doğal süreçte yetişkinler tarafından edinilen dil edinimlerine gönderme yapar. Bu teori ya da model öğrenici kişi faktörü çerçevesinde şekil almıştır. Öğrenici eksenli modelin belki de ilk temsilcisi Schumann'ın (1978) kültürlenme/karmalaşma (acculturation/pidginization) teorisidir. Bu model Schumann'ın Alberto adındaki Kosta Rikalı ve Bostonda yaşayan 33 yaşındaki kişi üzerinde yaptığı gözlemlere dayanır. Alberto'nun hedef dil olan İngilizce konuşucularına psikolojik ve sosyal uzaklığı onun sınırlı hedef dil ediniminin sebebi olarak gösterilmiştir. Schumann'a göre sosyal uzaklık sekiz farklı fenomen içerir: sosyal üstünlük, entegrasyon kalıpları, çevreleme, uyum, boyut, kültürel ahenk, tutumlar ve planlanan kalma süresi. Psikolojik faktörler ise kişi seviyesinde dört faktörden meydana gelir: dil şoku, kültürel şok, motivasyon ve ego geçirgenliği. Bu çerçevede Schumann karmalaşma ile ikinci dil ediniminin ilk dönemi arasındaki ilişkinin kıyas edilebilir olduğunu iddia eder (Larsen-Freeman, 1991: 333). Schumann'a (1978) göre ikinci dil edinimi kültürlenmenin bir yönüdür. İkinci dili edinen kişi hedef dilin kültürüne uyum sağladığı kadar o dil edinimi üzerinde kontrol sahibi olur (Gitsaki, 1998: 95).

4. Transfer, Ara Dil, Basitleştirme, Fosilizasyon

Dil etkileşimli değişim, yukarıda da söylendiği üzere etkileşimde olan dillerin konuşurları tarafından önce bireysel sonra ise toplumsal düzeydeki değişik kullanımlar sonucu meydana gelmektedir. Dil etkileşimli değişimde etkilenen dil alıcı dil, etkileyen dil ise kaynak dil olarak isimlendirilir. Çalışmanın konusu kapsamında yerel varyasyonlar kapsamında alıcı dil değişiminin görüldüğü Türkçe ve kaynak dil ise değişime sebep olan Kürtçedir. Bahsi geçen değişim değişimin aktörüne bağlı olarak iki türlü olabilmektedir; değişime sebep olan konuşucu alıcı dile (Türkçe) mensup ya da kaynak dile (Kürtçe) mensuptur. Bu tür değişimler müdahale (interference) diye nitelendirilir. Burada kaynak dil konuşucunun akıcılığı yönünden baskın olan dildir. Bu durumda birinci dil (Kürtçe) ikinci dili (Türkçe) etkiler. Bu tür bir değişim yerel varyasyonlarda görülen bir değişimdir (Siegel, 2013: 520-21).

Teorik kısımda da bahsedildiği üzere bireysel anlamda yeni bir dil öğrenildiğinde hedef dilin tam edinimi sürecinde ara dil konuşulmaktadır. Bu ara dil dili öğrenenin ilk dilinden etkilenebileceği gibi evrensel dilbilgisi kurallarına bağlı olarak da farklı kullanımlar sergileyebilmektedir. Ara dil bireyin hedef dilin kendine özgü (idiosyncratic) kullanımıdır. Bu kendine özgü kullanım süreç içerisinde değişebilmektedir (Matras, 2009: 74; bkz. Myers- Scotton and Jake 2000, Jake and Myers-Scotton

1997, Jake 1998). Ara dilde üç süreçten bahsedilebilir: Birinci dilden (Kürtçe) ikinci dile (Türkçe) transfer, yapı ve sözcüklerde azalma ve fazladan genelleme. Son iki süreç basitleştirme sürecidir (Siegel, 2013: 521). Bu süreçlerden sonra kişi ya hedef dile ulaşır ya da belirli bir noktada sosyal ve bireysel sebeplerden dolayı bir noktada dili fosilleşir.

Yerel varyasyonlar ara dil sürecinde meydana gelen transfer ve basitleştirme sonucu meydana gelen fosilleşmiş kullanımlarla oraya çıkmaktadır. Transfer hem tarihsel dilbilimi hem de ikinci dil edinimi disiplinlerinde kullanılan dil etkileşimli dil değişimleri için kullanılan terimlerdenidir. Jarvis ve Pavlenko (2008) transferi “bireyin bir dildeki bilgisinin diğer bir dilin kullanımına etkisi” olarak tanımlamışlardır (Siegel, 2013: 521). Siegel (2003; 2013: 521) ise transferi “konuşurun ikinci dil bilgilerinin yetersiz kalması sonucu ikinci dilde söylemek istediklerini birinci dilin özellikleri ile söylemesi” şeklinde tanımlamıştır. Son olarak Martas’a (2009: 74) göre transfer iki dilli dilsel dağarcığa sahip olan konuşurun, dilsel dağarcığını kullanarak yapacağı yaratıcı iletişimsel kullanımı, yalnızca dağarcığın bir kısmını, yani bir dili, kullanarak yapması sürecidir. Transfer fonoloji, morfo-sentaktik, anlamsal ve leksikal düzeylerde meydana gelebilmektedir. Birinci dilden ikinci dile transfer birinci dildeki özelliklerin ikinci dilde karşılığının olması durumunda meydana gelebilmektedir. Yani ikinci dilde birinci dilden yapılacak transferin karşılığı olmalıdır (Andersen, 1983). Örneğin, Kürtçeden Türkçeye transferde en temel engel (constrain) Kürtçede var olan bir özelliğin Türkçede olmamasıdır. Kürtçede cinsiyet ve ergatif yapı denilen iki özellik Türkçede olmadığından dolayı bu özelliklerin transferi mümkün değildir.

Ara dil sürecinde bir diğer dil etkileşimli değişim basitleştirmedir. Basitleştirme sürecinde iki temel süreçten bahsedilebilir. İlk süreç fonolojik ve yapısal eksiltme (reduction), ikinci süreç ise ikinci dildeki kuralların genelleştirilmesidir. Basitleştirme süreci KTİT varyasyonunda fazlaca görülen bir özellik olmamakla birlikte ara dil sürecindeki transfer dışı özelliklerden kaynaklanan sebeplerden dolayı çoğunlukla karşımıza çıkmaktadır. Çok temel düzeyde Türkçe kullanan Kürtçe konuşurların Türkçedeki isim çoğul eki olan -lEr ekini ünlü uyumuna dikkat etmeden sürekli -ler şeklinde kullanma meylinde olmaları transfer kaynaklı basitleştirmeye örnek olarak verilebilir.

İkinci dil edinimi hedef dilin tamamen öğrenilmesi ile son bulan bir süreçtir. Çoğu defa hem bireysel olarak hem de toplumsal anlamda hedef dil tamamen öğrenilmez ve bahsi geçen ara dil sürecinin bir bölümünde fosilizasyon meydana gelir. Her ne kadar hedef dil tam olarak öğrenilmemiş olsa da etkili ve başarılı bir iletişim sürdürülebilir. Bu çerçevede fosilizasyon, ikinci dili öğrenen bireylerin kendilerine özgü (idiosyncratic) ara dil özelliklerinin kalıcı bir şekilde kullanımı fenomenini kavramak için kullanılmıştır. Selinker (1972) fosilizasyonu hedef dilin tam öğrenimi ile sonuçlanmayan son durum bilişsel mekanizması olarak tanımlar. Her ne kadar fosilizasyon bireyin hedef dili öğrenmede başarabileceği son nokta olarak tanımlansa da pozitif sosyal faktörler fosilizasyonu destekleyecek bir role sahip olabilmektedir. Yani dil öğrenen birey ikinci dil öğrenim motivasyonunu diğerleri tarafından yeterince anlaşıldığı kanısına vardığında kaybedebilir. Bununla birlikte fosilizasyonun derecesini tahmin etmek neredeyse imkansızdır. Martras (2009: 75-76) belirli sosyotarihsel şartlar altında bir konuşma topluluğunun tamamı ya da bir nesil ve ya bir toplulukta bir sektör birbirine yakın stabilizasyonlar gösterebilir. Ona göre kolektif ara dil fosilizasyonu çoğunluk ya da milli dile az çok aynı şekilde maruz

kalmış azınlık dil gruplarında aşırı derecede yaygındır (Matras, 2009: 76).

Son olarak dil etkileşimli değişimler konusunda Poplack ve Levey'in (2010) uyarısından bahsetmek yerinde olacaktır. Poplack ve Levey'e göre, bazı yeni kullanımlar ne transfer kaynaklı ne de basitleştirme menşelidir. Bazı farklı kullanımlar hedef dildeki (Türkçe) standart olmayan bazı ağızlardaki özellikler ya da dil içi değişimlerden kaynaklanabilmektedir (Siegel, 2013: 529-30). Dil etkileşimi kaynaklı yeni yerel varyasyonların oluşumu süreci ile ilgili temel literatür açıklandıktan sonra şimdi KTİT varyasyonunda görülen bazı fonolojik özellikler üzerinde durulacaktır.

5. KTİT'in Bazı Temel Fonolojik Özellikleri

Bu bölümde kaynak dilden (Kürtçe) hedef dile (Türkçe) transfer olan yada aynı dil öğrenme sürecine maruz kalan toplu iki dilli fosilizasyonların KTİT'ndeki bazı fonolojik özellikler açıklanacaktır. İlgili kısımlar Uluslararası Fonetik Alfabe ile verilecektir.

Soluklu (aspirated) ve Soluksuz (unaspirated) ötümsüz patlamalı (plosive) ötümsüz yarı kapantılı ünsüzlerin kullanımı: Türkçede ötümsüz patlamalı ünsüzler /p/, /t/ ve /k/ ve ötümsüz yarı kapantılı ünsüz (affricative) /tʃ/ ünsüzleri soluklu ve soluksuz olacak şekilde kullanılmaktadır. Soluksuz ötümlü patlamalı ve ötümlü yarı kapantılı ünsüzler kelime içinde bir ünsüzden önce kullanılır ve /k/, /t/, /p/ ve /tʃ/ şeklindeki işaretler ile gösterilir. Soluklu ötümlü patlamalı ünsüzler ve soluklu ötümlü yarı kapantılı ünsüzlerse /kh/, /th/, /ph/ ve /tʃh/ şeklindeki işaretler ile gösterilir ve ünlülerden önce ya da kelime içinde kullanılır. Bununla birlikte kelime sonunda da kullanılır. Soluksuz olanlara örnek verecek olursak: /ʃap̄kha/ (şapka), /park̄tha/ (parkta), /atk̄hi/ (atki) ve /bıt̄khi/ (italik olarak gösterilenler). Bu örneklerde sırasıyla /kh/, /th/, /k/ ve /h/ seslerinden önce gelen sırasıyla /p/, /k/, /t/ ve /tʃ/ sesleri soluksuz kullanılır. Bununla birlikte /kh/, /th/ ve /k/ sesleri de soluklu kullanılır. Yine bu ötümsüz sesler kelime sonunda kullanıldığında soluklu olarak kullanılır (Göksel ve Kerslake, 2005: 4-6). Örneğin /japh/ (yap), /gith/ (git), /get̄h/ ve /bakh/.

KTİT yerel varyasyonunda en bariz fonolojik özellik olarak karşımıza çıkan soluklu ötümlü patlamalı ve soluklu ötümlü yarı kapantılı ünsüzlerin soluksuz kullanılmasıdır. Şöyle ki, sözcük ya da hece sonundaki soluklu olan bu sesler KTİT konuşurları tarafından soluksuz hale getirilir. Örneğin normalde /japh/ (yap), /gith/ (git), /get̄h/ ve /bakh/ diye okunan kelimeler /jap/ (yap), /git/ (git), /get̄/ ve /bak/ diye soluksuz telafuz edilir. Yine kendisinden önce ünsüz bir ses bulunan bu soluklu sesler KTİT konuşurları tarafından soluksuz olarak okunur. Mesela normalde /ʃap̄kha/ (şapka), /park̄tha/ (parkta), /atk̄hi/ (atki) ve /bıt̄khi/ (bıçkı) diye telaffuz edilen kelimeler /ʃapka/ (şapka), /parq̄ta/ (parkta), /atqi/ (atki) ve /bıt̄qi/ diye telafuz edilir. Örneklerimizde /k/ sesi arka ünlüler ile kullanıldığından /q/ sesine dönüşmüştür. Fakat eğer kendi hecesinde ön ünlülerden bir ünlü bulunan /et̄khi/ (etki) gibi bir kelime KTİT konuşurları tarafından telafuz edilirse /k/ sesi /q/ sesine dönüşmez ve /et̄ki/ diye telafuz edilir.

1- /y/ sesinin telafuzu: Türkçede yumuşak g diye bilinen ve “ğ” diye yazılan ses ile ilgili kurallar şöyledir;

2- Sözcük ya da hece sonunda bir arka ünlüden önce kullanıldığında “ğ” kullanılmaz. Onun yerine kalın ünlü uzatılır (/da:u/ (dağ)). Eğer öncesinde ön ünlü varsa /j/ (y)ye dönüşür (/ejlen/ (eğlen)).

3- Aynı olan bir arka ünlü arasında kullanılırsa duyulmaz (/sı:nakh/ (sığınak))

Aynı olan bir ön sesli arasında kullanılırsa ya duyulmaz ya da /j/ (y)'ye dönüşür (/sevdi:m/ (sevdiğim), /dyjyn/ (düğün)) ((Göksel ve Kerslake, 2005: 7).

Türkçede yumuşak g'nin kullanımında daha çok ayrıntı olmasına rağmen KTİT bağlamında bu kadar kural bir genellemeye gitmeye yetecektir. KTİT'de yumuşak g eğer kendinden önce veya sonra arka ünlüler barındırıyorsa Türkçenin aksine /ç/ diye telefuz edilir. Örneğin, “dağı” sözcüğü /da:u/ şeklinde değil /dayı/ şeklinde, “sığınak” kelimesi /sı:nakh/ şeklinde değil /sıyınax/ şeklinde telefuz edilir. Eğer yumuşak g'den önce ya da sonra veya her iki tarafında ön sesliler varsa o zaman KTİT konuşurları Türkçedeki kurallar çerçevesinde davranır. Yumuşak g'nin kullanımına bir örnek verecek olursak;

nije eve uqramiyorsun. (Niye eve uğramiyorsun) (Turgay Karataş, 15.10.2022, (Melek Subaşı full) [youtube])

Örnekte de görüldüğü üzere yumuşak g içinde bulunduğu hecenin nüklusu (sesli harfi) kalın bir ünlü olduğu için kanonik Türkçede okunmaması gerekirken KTİT konuşurları tarafından okunmaktadır.

/k/ sesinin /q/ ve /x/ sesine dönüşmesi: KTİT'de /k/ sesi içinde bulunduğu hecede arka ünlüler (/u/ (u), /o/ (o), /a/ (a), /u/ (ı)) barındırıyorsa /q/ ve /x/ seslerine dönüşür. Örnek verecek olursak;

- (1) mutfaxta t̂faj verdim. (Mutfakta çay verdim) Turgay Karataş (Melek Subaşı full) [youtube]
- (2) qiyamet qopuyor. (Kıyamet kopuyor) (Turgay Karataş, 15.10.2022, (Melek Subaşı full) [youtube])
- (3) şimdi qalxarsam var ya. (şimdi kalkarsam var ya) (Turgay Karataş, 15.10.2022, (Melek Subaşı full) [youtube])
- (4) Garantili qaveqalı. (Garantili KVK'lı) (Kurdoloji, 15.01.2023, (Berdeeeee ...) [instagram])
- (5) Mermiden ynd̂ze gittim mermiji jaxaladım. bax mermiden ynd̂ze d̂zêbime qoydım geldım. (Mermiden önce gittim mermiyi yakaladım. Bak, mermiden önce cebime koydum, geldim.) (Kurdoloji, 10.01.2023, (Hayatı yalan olan ...) [instagram])

ju kyrdoya baxın alasqaja gelmiş ... makinayı seyredijo. (Şu kürdoya bakın alaskaya gelmiş... makinayı seyrediyor) (Kurdoloji, 10.01.2023, (Kepçe izlemeyen de ...) [instagram])

Örnek (1)'de “mutfak” kelimesinin sonundaki /k/ sesi /x/ sesine dönüşmüştür. Bazı KTİ konuşucular bunu /q/ şeklinde de kullanabilmektedir. Örnek (2)'de “kıyamet” ve “qopuyor” kelimelerinin başındaki /k/ sesi /q/ sesine dönüşmüştür. “Kıyamet” kelimesindeki ilk hece olan “kı-” arka ünlü olan /u/ sesini, “kopmak” kelimesindeki ilk hece olan “kop-” hecesi de arka bir ünlü olan /o/ sesini aldığı için /k/ sesi /q/ sesine dönüşmüştür. Bunu da belirtmek gerekir /k/ sesi kelime başında sonrasında geri ünlülerden birisiyle hece oluşturmuşsa her zaman /q/ sesine dönüşür. İstisnası ise palatalize olan /k/ sesinde mevcuttur. “Kâmil” gibi kelimelerde /k/ sesi palatalize olduğu için bu kurala uymaz. Onun yerine kısa ve soluklu bir şekilde /khh/ şeklinde söylenir. Aslında bu özellik te KTİT'nde var olan ayırt edici bir

özelliğdir.

Yarı açık ön /ε/ ünlüsünün yarı kapalı ön /e/ ünlüsüne dönüşümü:

- (1) Bēn dē dedim. (Ben de dedim)(Turgay Karataş, 15.10.2022, (Melek Subaşı full) [youtube])
- (2) Bana cewap vermedi. (Bana cevap vermedi) (Turgay Karataş, 15.10.2022, (Melek Subaşı full) [youtube])
- (3) Bu se’etten sonra var demek ki. (Bu saatten sonra var demek ki) (Turgay Karataş, 15.10.2022, (Melek Subaşı full) [youtube])
- (4) Mermiden ynd̂ze gittim mermiji jaxaladim. bax mermiden ynd̂ze d̂zebime qoydum geldim. (Mermiden önce gittim mermiyi yakaladım. Bak mermiden önce cebime koydum geldim) (Kurdoloji, 10.01.2023, (Hayatı yalan olan ...) [instagram])

Örnek (1)’de “dedim” kelimesindeki /ε/ sesi /e/ sesine dönüşmüştür. Örnek (2)’de “vermedi” kelimesindeki ilk /ε/ sesi ve örnek (3)’teki “demek ki” kelimesindeki ilk /ε/ sesi /e/ sesine dönüşmüştür. Bununla ilgili bir kuraldan bahsedilecek olursa /ε/ sesinin /e/ye dönüşmesi ilk hecede meydana gelir. Ama bu tüm sözcükler için geçerli değildir.

KTİTsinin fonolojik özelliklerinden dört tanesinin verildiği bu bölümdeki özelliklerin kimisi Kürtçenin fonolojik özelliklerinden dolayı meydana gelmiş transferler ile açıklanabilirken, örneğin soluklu soluksuz özellikler, kimisi de KTİT konuşurlarının benzer ara dil süreçleri ile açıklanabilir.

Sonuç

Kürtçe Türkçe iki dillilerin konuştuğu ve literatürde yerel varyasyon sınıflandırılması içinde değerlendirilebilecek KTİT dil bilimsel açıdan standart ve yerli Türkçe varyasyonlardan farklı özellikler taşımaktadır. Bu özelliklerin bir kısmı birinci dilden (Kürtçe) ikinci dile (Türkçe) transferler ile oluşmuşken, bir kısmı da ikinci dil edinimi sırasında ara dil sürecindeki çeşitli bilişsel ve toplumsal sebeplerden kaynaklı bireysel farklı kullanımlar meydana gelmiştir. Bu iki dilli toplum son elli yılda Türkçeyi toplu bir şekilde öğrendiğinden dolayı aynı ara dil süreçlerinden geçip bir noktada dili tam edinmeden bazı özelliklerde fosilizasyon gerçekleştirerek yerli olmayan bir yerel varyasyon oluşturmuşlardır. Bize göre bahsi geçen yerel varyasyon bir etnolekt değildir. Çünkü etnolektler göç sonrası misafir toplumda kimlik belirtici dilsel özellikler olarak tarif edilebilir. Bu sınıflandırmaya daha çok büyük şehirlere göç etmiş ve bazı anadil (Kürtçe) özelliklerinin kimlik belirleyici unsurlar olarak kullanan ve çok iyi düzeyde Kürtçe konuşurları dahil edilebilir. Bununla birlikte bu konu ile ilgili daha detaylı çalışmalar bir sonraki adımda yapılacak çalışmalardan olabilir. Etnolekt özelliklere karşın KTİT varyasyonunda ikinci dil birinci dilin konuşulduğu yerde yerleşmiş ve bu alanda eğitim, medya ve devletin diğer ideolojik ve ideolojik olmayan aygıtlarıyla öğretilmiştir. Yine yeni dil toplu bir şekilde kısa bir sürede öğrenilmiştir. Bir diğer özellik ise bu yerel varyasyon iki dilli toplumun iletişim aracı olarak günlük hayatta kullanılmaktadır. KTİT yerel varyasyonunun gelecekte nasıl bir evreye evrileceği, yok mu olacağı yoksa bir varyasyon olarak devam mı edeceği, bu iki dilliliğin gelecekteki sosyo-politik durumun bağlı olarak değişecektir.

Kaynakça

- Açar, Z., (2019). *Tesîra Helwestê li ser Tercîha Ziman di Jiyana Kurdîzanan de (Nimûneya Wanê)*. Doktora Tezi. Yaşayan Diller Enstitüsü, Bingöl Üniversitesi.
- Bulut, C. (2006). "Turkish elements in spoken Kurmanji". Hans Boeschoten ve Lars Johanson (ed.). *Turkic Languages in Contact. Proceedings of the Wassenaar Meeting*, Feb. 1996, 95–121.
- Göksel, A. ve Kerslake, C., 2005. *Turkish: A Comprehensive Grammar*. Routledge, London.
- Haig, G. ve Hannah T. (2014). "Post-Predicate Goals in Northern Kurdish and Neighbouring Languages. A Pilot Study in Quantitative Areal Linguistics". *Second International Conference on Variation and Change in Kurdish*, Mardin Artuklu University, 8-9th October 2014.
- Haig, G. (2001). "Linguistic diffusion in present-day east Anatolia: From top to bottom", Dixon R. ve Aikhenvald, A. (eds.). *Areal Diffusion and Genetic Inheritance: Problem in Comparative Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 195-224.
- Haig, G. (2006). "Turkish Influence on Kurmanji: Evidence from the Tunceli Dialect". Johanson, L. ve Bulut, C. (eds.) *Turkic-Iranian contact areas. Historical and linguistic aspects*, Wiesbaden: Harrassowitz, 283-299
- Haig, G. (2015). "East Anatolia as a transition zone". *Cambridge Handbook of Areal Linguistics*, pre-publication draft page 1 of 27.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. TDK.
- Korkmaz, Z. 1(999). "Türk Dilinin Eski Kültür Mirasının Anadolu Ağızlarındaki Devamı". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*. 47 (1999), 158-167. Link: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/45111/563748>.
- Kurdoloji, (10.01.2023). (Hayatı yalan olan bir arkadaşımı etiketle). [instagram]. link: <https://www.instagram.com/reel/Cn953pLuqvB/?igshid=NTdlMDg3MjY%3D>
- Kurdoloji, (10.01.2023). (Kepçe izlemeyen de ne bileyim). [instagram]. link: <https://www.instagram.com/reel/CnSMOrdBDok/?igshid=NTdlMDg3MjY%3D>
- Kurdoloji, (15.01.2023). (Berdeeeee ahshshshsh). [instagram]. link: <https://www.instagram.com/reel/Cn4Xo-nrXz5/?igshid=NTdlMDg3MjY%3D>
- Larsen-Freeman, D. (1991). "Second Language Acquisition Research: Staking out the Territory". *TESOL Quarterly*. Summer, Vol. 25, No. 2 (Summer, 1991), pp. 315-350. Link: https://www.jstor.org/stable/3587466#metadata_info_tab_contents.
- Matras, Y., (2009). *Language Contact*. Cambridge University Press. New York.
- Matras, Y. (2010). "Contact, convergence, and typology". Hickey, R. (ed.). *The Handbook of Contact Linguistics*. Malden/Oxford: Blackwell, 66-85.
- Mesthrie, R. ve Bhatt, R. M. (2008). *World Englishes -The study of New English Varieties-*. Cambridge University Press. New York.
- Öpengin, E. ve Haig, G. (2014). "Regional variation in Kurmanji: A preliminary classification of dialects". *Kurdish Studies*. Volume 2. no 2. 143-176.
- Öpengin, E., (2011). *Rewşa Kurdî ya Sosyolinguistik li Tirkîyeyê*. İstanbul. Avesta Yayınları.
- Öpengin, E. (2012). "Sociolinguistic situation of Kurdish in Turkey: Sociopolitical factors and language use patterns". *International Journal of the Sociology of Language* 217. 151–180.
- Polat, N. ve Schallert, D. L., (2013). "Kurdish Adolescents Acquiring Turkish: Their Self-Determined Motivation and Identification With L1 and L2 Communities as Predictors of L2 Accent Attainment". *The Modern Language Journal*. Fall 2013, Vol. 97, No. 3 (Fall 2013), pp. 745-763.
- Rentzsch, J., (2009). "Turkic Languages in Contact". *Turcologica* 61, by Hendrick Boeschoten and Lars Johanson. Review. *Central Asiatic Journal*, 2009, Vol. 53, No. 1, pp. 148-153.
- Schumann, J. (1978). "Social and psychological factors in second language acquisition". Richards, J. (Ed.). *Understanding second and foreign language learning: issues and approaches*. Rowley, MA: Newbury House.

Mehmet YONAT

Türkçenin Yerel Bir Varyasyonu Olarak Kürtçe Türkçe İki Dillilerin Türkçesi: Bazı Temel Fonolojik Özelliklerin Analizi

- Siegel, J. (2013). "Multilingualism, Indigenization, and Creolization". *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism*, İkinci Basım. Tej K. Bhatia and William C. Ritchie (Ed.). Blackwell Publishing Ltd.
- Subaşı, K. (2020). "Tesîra Zimanê Tirkî Li Ser Devoka Serhedê: Wekî Nimûne Milazgirta Mûşê". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 8 Sayı: UMS'20. 61-70 . DOI: 10.18506/anemon.832149
- Turgay Karataş, (15.10.2022). (Melek Subaşı full) [youtube]. link: <https://www.youtube.com/watch?v=agFT9lqXpbo>
- Varol, O. (2014). *Kürtçe-Türkçe Dil Etkileşimi: İki Dilli Konuşuculara Ait Verilerdeki Dilbilimsel Görünümler*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Yonat, M. (2022). *Analîzeke Sosyolînguîstîk li ser Devokên Kurmancî: Devokên Bakur; Başûrê Rojhilat û Başûrê Rojava*. Peywend.
- Yonat, M. (2022). "Wekî Heremeke Transît Kurmancîya Berfîrata Siweregê". Özcoşar, İ., Kırcan, A., Akman, E. Ve Ertekin, A. (Ed.). *Medeniyetler Kavşağında Bir Kent Siverek -Dil, Din, Edebiyat-*. Çizgi Kitabevi.